

BOSNA HERSEK MÜTEAHHİTLİK SEKTÖRÜ ÜLKE NOTU

1) GENEL BİLGİLER

Bosna Hersek'te müteahhitlik sektöründeki faaliyetleri mevcut binaların ıslahı ve yenilenmesi ile yeni binaları yapılması, başta yol (karayolu yapımı ve demiryollarının rekonstrüksiyonu) yapımı olmak üzere alt yapı projeleri ve enerji santrallerinin inşası olarak sınıflandırmak mümkün olup, söz konusu projelerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak teknik bilgi, tecrübe ve finansman açısından yabancı firmaların/kurumların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bosna Hersek'te inşaat faaliyetleri, toplam GSYİH içinde %3,97'lik paya sahiptir. İnşaat hizmetlerinin toplam büyüklüğü ise 1,021,973,000 KM (yaklaşık 512,000,000 avro) tutarındadır (Bosna Hersek İstatistik Kurumunca 2014 Şubat ayında açıklanan 2012 verileri).

1992-1995 yıllarındaki savaş sırasında ülkedeki konutların yaklaşık %42'sinin yıkıldığı veya hasar gördüğü, günümüzde ülkede doğalgaz kullanımının yaygınlaşmaya başladığı ve doğalgaz altyapısının geliştirilmesi projelerine hız verilmeye çalışıldığı hususları göz önüne alındığında, Bosna Hersek'in hem yeni konut yapımı hem de mevcut binaların yenilenmesi/dönüştürülmesine ilişkin olarak önemli fırsatları barındırdığı söylenebilir.

Buna ilaveten, EUROSTAT tarafından 37 Avrupa ülkesinde yapılan bir araştırmaya göre, Bosna Hersek'te ortalama inşaat maliyetinin Avrupa ortalamasının %62'sine karşılık geldiği ve ülkenin bu bakımdan Makedonya (%54) ve Arnavutluk (%58) ile birlikte Avrupa'da en uygun koşullara sahip üç ülkeden biri olması, Bosna Hersek'in barındırdığı diğer bir avantaj olarak değerlendirilebilmekle beraber, ülkede makina ve ekipman fiyatları Avrupa ortalamasının % 4 üzerinde olduğu da söz konusu raporda yer verilen hususlardan biridir.

Bosna Hersek'teki yolların genel durumu, alt yapı yatırımlarına olan ihtiyaç ve ülkenin hidro ve termo enerji kaynakları açısından zengin olduğu düşünülürse, ülkede bu alanlara yönelik hatırı sayılır iş fırsatları mevcuttur. Bilhassa, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) ve Avrupa Kalkınma Bankası (EIB) ülkedeki alt yapı projelerinin finansmanında önemli rol oynamakta ve bu doğrultuda Saraybosna Havalimanı, Sarajevo Bypass, Pan European Corridors gibi projelere adı geçen kuruluşlar tarafından kredi desteği sağlanmış ve önümüzdeki dönemde de sağlanmaya devam etmesi planlanmaktadır.

Bosna Hersek Yabancı Yatırım Tanıtım Ajansı'ndan alınan bilgiye göre, uluslararası projelerde çalışmış olan uzman ve işçilerin yurt dışında kazandıkları tecrübeleri Bosna Hersek'e getirmeleri, Bosna Hersek'teki üniversiteler ve teknik okulların mühendislik alanına önem vermeleri, yarı-özel ve kamu müteahhitlik firmalarının yurt içi ve yurt dışı projelere danışmanlık desteği sağlamasının Bosna Hersek'te halihazırda varolan nitelikli işgücüne önemli katkılarda bulunduğu ve sektörün gelişmesinde rol oynayabileceği düşünülmektedir.

Buna ilaveten, gerek mevcut yapılarını rehabilitasyonu gerekse yeni binaların yapımı ve havaalanlarından otoyollara kadar altyapı sistemlerinin geliştirilmesinde kullanılacak inşaat

malzemelerinin birçoğunun yerel piyasadan temin edilebilmesi, mevcut olmayan unsurların ise makul ölçüde yatırımlarla edinilmesi olanağı, Bosna Hersek'te inşaat sektörünün gelişimi için diğer elverişli unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Bosna Hersek Yabancı Yatırımlar Hakkında Kanun uyarınca, yabancı yatırımcıların emlak arazisi satın almaları/sahip olmaları hususunda herhangi bir sınırlama bulunmamakta olup, yerel kişiler gibi söz konusu mülklere %100 sahip olabilirler. Ancak, bu sahipliğin Bosna Hersek'te kuracakları şirket adına olması gerekmektedir.

Bosna Hersek'te inşaat sektörüne ilişkin yasal çerçevenin Avrupa Birliği mevzuatı ile uyumlaştırılma süreci halihazırda devam etmektedir. Ancak, çoğu alanda olduğu gibi yatırımlar alanında da bazı yasal düzenlemeler Bosna Hersek Federasyonu ile Republika Sırpka arasında farklılık göstermektedir. Örneğin, kamu-özel ortaklıklarına ilişkin Kanun Republika Sırpka'da çıkarılmış olmasına rağmen, Bosna Hersek Federasyonu'nda konuya ilişkin süreç henüz tamamlanmamıştır.

Yukarıdaki özet açıklamaları müteakiben, Bosna Hersek'te gündemde olan alt yapı yatırımlarına ilişkin bilgiler aşağıda özetlenmektedir:

2) BOSNA HERSEK'TEKİ PROJELER

a) OTOYOL PROJELERİ:

Bosna Hersek'te halihazırda gündemde olan otoyol projeleri özetle şu şekildedir:

- Koridor Vc Otoyolu
- Republika Sırpka Otoyolu
- Tuzla – Orašje Otoyolu
- Donji Vakuf – Lašva Anayolu
- Bihać – Izačić Anayolu
- Sarajevo – Tuzla Anayolu Modernizasyonu / Rekonstrüksiyonu

i. Koridor Vc Otoyolu:

Koridor Vc Otoyolu, Budapeşte'yi otobanla Hırvatistan'ın Ploce limanına bağlaması planlanan otoyolun parçası olup, söz konusu yolun Bosna Hersek bölümünün yaklaşık 3 milyar Avro'ya mal olması beklenmektedir. Söz konusu yolun uygulama projesi ihalesi, küçük parçalara ayrılarak lotlar halinde sonuçlandırılmaktadır.

Bahsekonu otobanın bir kısmının dağlık alanlardan geçmesi öngörülmekte olup, Bosna Hersek'deki bölümünün yaklaşık 75 kilometresi tünel ve 33 kilometresi köprü olmak üzere toplam 330 km uzunluğunda olması planlanmaktadır. Özellikle köprü ve tünellerin yapımı konusunda ülkemizdeki firmaların katılımcı olabilecekleri düşünülmektedir. Söz konusu otoyolun Bosna Hersek Federasyonu'ndan geçen kısmı 285 km, Republika Sırpka kısmı ise 45 km civarındadır.

Söz konusu otoyol projesi kapsamında şu ana kadar yapılan ve yapılması planlanan çalışmalar şu şekildedir:

- Jošanica –Biljesevo (47 km yol yapımı tamamlanmıştır)
- 2011-2014 döneminde inşası tamamlanacak kısımlar:
 - Biljesevo-Drivusa 7,5km (BH firmaları)
 - Biljaca-Zvirovici 10 km (BH firmaları+OHL firması-Çek Cumhuriyeti)
 - Tarčin-Vlakovo 20km (**Cengiz İnşaat**+Euroasfalt (BH firması))
 - Sarajevo bypass (lot1+lot2) 7,8 km (BH firmaları+Strabag firması-Avusturya)
- İhaleye Açılacak Kısımlar:
 - Svilaj-Odžak 10km (60 milyon Avro)
 - Tarčin-Konjic-Međugorije
 - Zenica-Doboj
 - Sarajevo by-pass (lot3) 5 km
 - Republika Sırska kısmı 45 km

Diğer taraftan, araç trafiğinin Koridor Vc'nin kapasitesine oranla düşük kalması nedeniyle az gelir elde edilmesi durumu, anılan otoyolların yapımı için dış kaynaklara ihtiyaç duyulması ve Koridor Vc'nin Avrupa otoyollar ağının önemli bir parçası olması nedeniyle, EBRD ve EIB söz konusu projelere finansman ve kredi sağlanmasına önem vermektedir.

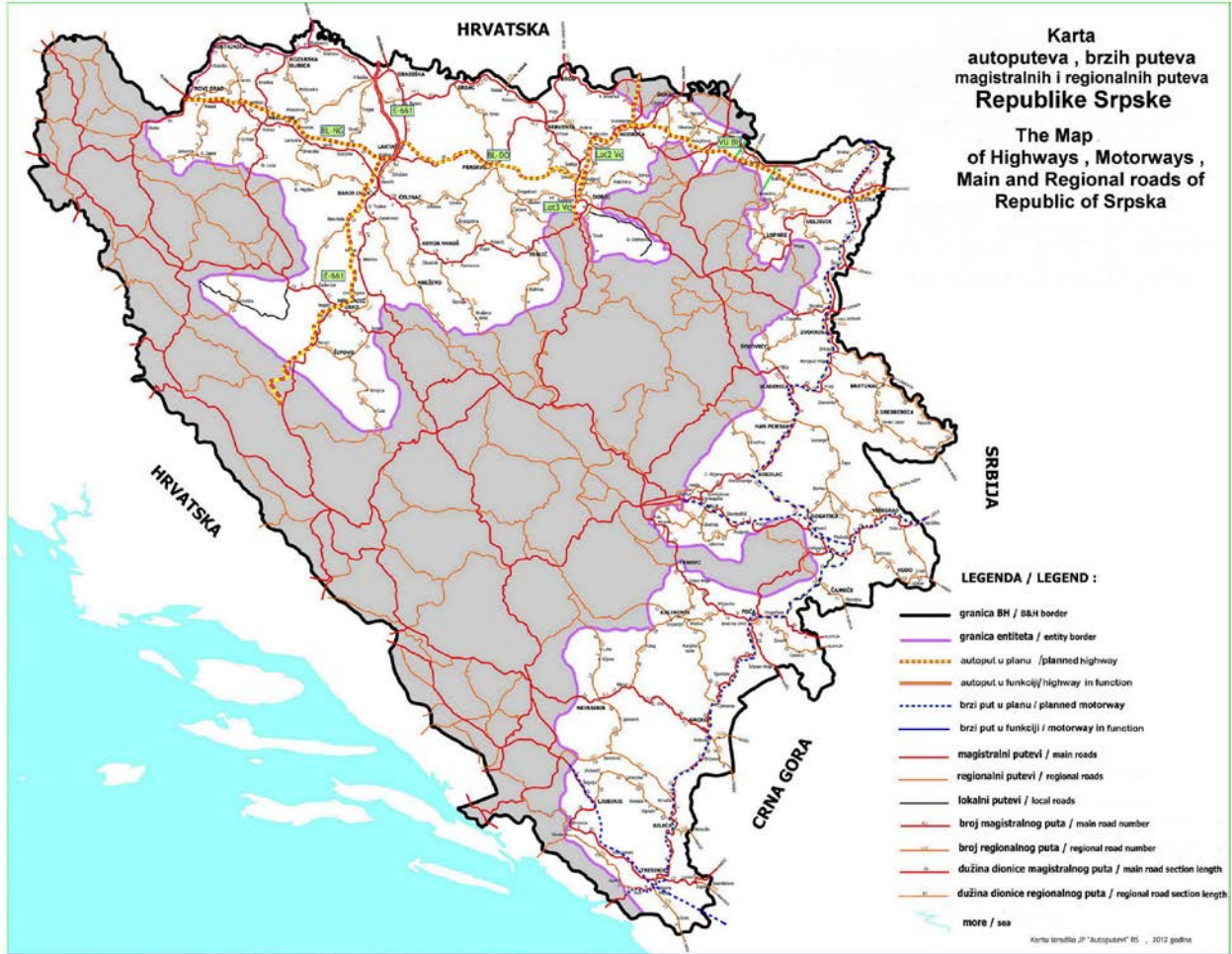
Bahse konu projeler kapsamında birçok köprü ve tünel inşası yer almakta olup, söz konusu köprü ve tünel inşaatlarının Türk firmaları için avantajlı olabilecekleri düşünülmektedir. Nitekim, 2012 yılında 20 km uzunluğundaki Tarcin-Vlakovo kısmı için 3 ihale açılmış olup, Cengiz İnşaat firması bu üç ihaleyi de kazanmıştır.

2014 yılı sonuna kadar inşaat halinde olan kısımların da tamamlanması beklenmemtedir. Bu şekilde Bosna Hersek Federasyonu toplam 102 km otoyola sahip olacak ve Koridor Vc'nin % 35'i tamamlanacaktır.

EBRD tarafınca, 24 şubat 2014 tarihinde, Londra'da düzenlenen konferansa Bosna Hersek 'JP Autoceste' otoyol idaresinin Genel Müdürü Ensad Kari de katılmış olup, önümüzdeki dönem içerisinde 80 km yeni otoyol inşası için yeni yatırım planı hazırlamakta olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, ilk defa otoyolun inşası ve finansmanında özel-kamu ortaklığı modeli hazırlanmakta olduğunu da açıklamıştır.

ii. **Republika Sırska Otoyolu**

- Gradiška – Banja Luka – Mrkonjić Grad – Šipovo – Kupres Otoyolu
- Prijedor – Banja Luka – Doboj – Šamac – Bijeljina Otoyolu

Republika Sırska otoyol projesi kapsamında şu ana kadar yapılan ve yapılması planlanan çalışmalar şu şekildedir:

- Banja Luka-Gradiska 33,7 km (Yapımı tamamlanmıştır)
- 2012-2015 döneminde tamamlanacak kısımlar:
 - Prnjavor-Doboj 36 km (BH firmaları+Granit-Makedon firması)
 - Banja Luka-Prnjavor 35 km. (Bu ihale, 2012 yılı Aralık ayında açılmış olup, ihaleyi Integral inženjering (Bosna Hersekli) ve Granit (Makedonya) firmaları kazanmıştır.

b) DOĞALGAZ BORU HATTI PROJELERİ:

Bosna Hersek'te 191 km'lik doğal gaz boru hattı bulunmakta olup, anılan hattın zaman içinde ülke çapında yaygınlaştırılması öngörülmektedir. Safhalar halinde gerçekleştirilecek olan genişletme çalışmalarının, 450-500 milyon ABD Doları'na malolması beklenmektedir. 2010 yılında açılan ihale ile 4 belediyenin – Travnik, Vitez, Busovaca, Novi Travnik – gaz boru hattı yapımı planlanmaktadır.

c) ENERJİ SANTRALİ PROJELERİ:

Bosna Hersek hidro ve termo enerji kaynakları açısından zengin bir ülkedir. Sözkonusu enerji kaynaklarından daha fazla yararlanmak için ülkede yeni santraller kurmak amacıyla yatırım ve gelişim projeleri hazırlanmaktadır. Bu projeler kapsamında, bölgede ve Avrupa piyasalarında enerji tedariki açığını karşılamak için yeni tesislerin kurulması ve mevcut olan tesislerin genişletilmesi amaçlanmaktadır.

Kalkınma programları kapsamında 15 adet büyük ve küçük hidroelektrik santrali inşası ve 4 santralin de onarım ve genişletilmesi planlanmaktadır. (toplam üretim kapasitesi 2000 MW). Ayrıca, Bosna Hersek'in nehir havzalarında 1000 MW üretim kapasiteli 400 potansiyel mini hidroelektrik santrali projesi de planlanmaktadır. Enerji sektöründe tüm bu yatırım programlarının tamamlanabilmesi için Bosna Hersek'in finansman kaynakları yeterli olmayıp sermaye yatırımları gereklidir. Bu nedenle, Bosna Hersek, bu projelerin gerçekleştirilmesine destek verebilecek stratejik partnerler ve finans kurumları aramaktadır.

Bosna Hersek'in en büyük enerji firması EPBiH, mevcut tesislerin bakımı ve yeni hidro ve termal santral ile yenilenebilir enerji kaynakları kurmak için önümüzdeki üç yıl içinde 1,1 milyar ABD Doları yatırım yapmayı planlamaktadır. İkinci en büyük enerji firması olan EPRS ise geçen yıl Sırbistan'ın enerji tekeli olan EPS ile doğu Drina nehri üzerinde yapımı 450 milyon Avro'yu bulacak olan dört adet hidro elektrik santrali kurmak için ortaklık oluşturmuştur.

Bosna Hersek'te kömür rezervleri stratejik bir öneme sahiptir. Bu konuda Federasyon ve Republika Srpska farklı politikalar izlemektedir. Republika Sırska, termik santralleri kurma ve işletme hakkını yabancılara verme konusunda fazla tereddüt yaşamazken, Federasyon tarafı ise, bu konuda model oluşturma tartışmaları ve çalışmaları içindedir. Republika Sırska tarafından termik santral konularında verilen imtiyazların verilmiş süreci konusundaki kuşkular Transparency International gibi uluslararası NGO'lar tarafından gündeme getirilmektedir.

Öte yandan, enerji alanında önemli bir işbirliği olarak, Republika Sırska'da yaklaşık 550 milyon Avro değerindeki 'Stanari' termik santralinin inşası projesinin Çinli firma 'Dongfang' ile Republika Sırska firmalarının işbirliğinde yapılması kararlaştırılmıştır. Söz konusu termik santralin inşasının Çin Kalkınma Bankası'ndan alınacak kredi ile finanse edileceği ve ilgili Bakanlığın tavsiyesi üzerine Çinli firmanın inşaat işlerinde yerli işgücüne ağırlık vereceği açıklanmıştır.

3) BOSNA HERSEK FİRMALARININ DİĞER ÜLKELERDEKİ FAALİYETLERİ

Eski Yugoslavya'da müteahhitlik sektöründe uluslararası ihalelerde boy gösteren güçlü firmalar bulunduğu ve halihazırda bazı Bosna Hersek firmalarının da yurt dışında iş yaptıklarından hareketle, Bosna Hersek'in bu sektörde iyi bir miras devraldığı ve önemli büyüklükte müteahhitlik firmalarına sahip olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda, son dönemdeki önemli çalışmalar olarak, enerji sektöründe faaliyet gösteren Bıçakçič Mühendislik ve Müşavirlik firması HES enerji projelendirme işlerinde Kosova, Arnavutluk ve Türkiye'de projeler üstlendiği, Energoinvest şirketinin Arnavutluk'un güneyinde 30,5 milyon Avro değerinde 250 km uzunluğundave 110 KW'lık enerji hattının inşası için anlaşma imzaladığı hususlarından bahsedilebilir.

Bosna Hersek'te faaliyet gösteren uluslararası çapta müteahhitlik firmaları ve internet adresleri aşağıda sıralanmıştır:

- Širbegović d.o.o. Gračanica – www.sirbegovic.com
- ANS Drive d.o.o.Sarajevo – www.ansdrive.ba
- Integral Inženjering a.d. Banja Luka – www.integralcorp.info
- H.M.I. Inženjering d.o.o. – www.hmi-inzenjering.ba
- GP PUT Sarajevo – www.nexe.hr
- GP ŽGP d.d. Sarajevo – www.zgp.ba
- Trins Company d.o.o. Istočno Sarajevo – www.trinscompany.com
- Marvel d.o.o.Istočno Sarajevo – www.marveldoo.com
- Prijedorputevi a.d. Prijedor – www.fortisgroup.ba
- Agregati i betoni a.d. Sarajevo – www.nexe.hr
- Tvornica opeke Sarajevo – www.nexe.hr
- Euro - Asphalt d.o.o. Sarajevo – www.euro-asfalt.ba
- Niskogradnja d.o.o. Laktaši – www.niskogradnja.ba
- Mrkonjić Putevi a.d.Mrkonjić Grad – www.mrkonjicputevi.com
- Putovi d.o.o. Grude – www.putovi-grude.com
- Asphaltgradnja d.d. Visoko – www.asfaltgradnja.com
- Butmir d.o.o. Ilidža – www.butmir.com
- Unigradnja d.d. Sarajevo – www.unigradnja.com.ba
- Kozaraputevi a.d. Banja Luka – www.nexe.hr
- Giprom d.o.o. Tuzla – www.giprom.ba

Bosna Hersek firmalarının müteahhitlik sektöründe diğer ülkelerdeki faaliyetlerine ilişkin 2014 yılı gerçekleştirmelerine ilişkin tablo aşağıda yer almaktadır:

(000 Avro)

	İnşaat çeşidine göre gerçekleşen müteahhitlik işleri		
	Toplam	Bina	Yol yapımı v.s.
TOPLAM:	51.620	11.221	40.399
AVRUPA	20.175	11.150	9.024
Karadağ	423	234	189
Hırvatistan	4.749	4.749	0
İtalya	686	686	0
Makedonya	373	0	373
Almanya	4.525	4.359	166
Rusya	10	0	10
Slovenya	615	236	379
Sırbistan	3.261	886	2.375
Slovakya	4.131	0	4.131
İsveç	1.401	0	1.401
ASYA	3.703	0	3.703
Pakistan	270	0	270
Irak	3.422	0	3.422
Katar	10	0	10
AFRİKA	27.743	71	27.672
Cezayir	2.873	71	2.802
Etiyopya	13.979	0	13.979
Güney Afrika	52	0	52
Kenya	4.700	0	4.700
Libya	6.138	0	6.138

Kaynak: Bosna Hersek İstatistik Ajansı (Mart 2014)

İlk çeyrekte gerçekleşen yurtdışı müteahhitlik hizmetleri geçen senenin dönem ile kıyasladığında %1,4 artış gösterdiği görülmektedir. % 60,7 Afrika ülkeleri, % 38,3 Avrupa ve %1,0 Asya ülkelerinde gerçekleştirilmiştir.

İkinci ve üçüncü çeyrekte ise sırasıyla %22,4 ve %20,2 düşüş izlenmektedir.

2013 yılının tamamına baktığımızda toplam yurtdışında gerçekleştiren işlerin % 53,7'sinin Afrika, % 39,1'inin Avrupa ve % 7,2'sinin Asya ülkelerinde yapıldığı görülmektedir.

4) TÜRK MÜTEAHHİTLİK FİRMALARININ BOSNA HERSEK'TE FAALİYETLERİ

Türk Müteahhitlik firmaları bugüne kadar Bosna Hersek piyasasında çok fazla faaliyette bulunmamışlardır. Ancak, son dönemde ülkemiz firmaları ihalelere katılmaya başlamış olup, Cengiz İnşaat firması 2012 yılında gerçekleştirilen otoyol projesi ihalesini kazanmıştır. Söz konusu ihaleye ilişkin ayrıntılı bilgiler aşağıda yer almaktadır.

FİRMA ADI	İŞİN ADI	İŞVEREN ADI	SÖZLEŞME TARİHİ	TAMAMLANMA TARİHİ
Cengiz İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Vc Koridoru Otoyolu İnşası, Vlakovo - Tarçin Bölümü, Suhodol - Tarçin Altbölümü	Bosna Hersek Otoyol İdaresi	21/05/2012	08/09/2014
	Vc Koridoru Otoyolu İnşası, Vlakovo - Tarçin Bölümü, Lepenica - Suhodol Altbölümü		28/08/2012	09/05/2014
	Vc Koridoru Otoyolu İnşası, Vlakovo - Tarçin Bölümü, Vlakovo - Lepenica Altbölümü		20/12/2012	09/09/2014

Firma Unvanı (Türkiye): ER-BU İnşaat

Firma Unvanı (Bosna Hersek):ER-BU d.o.o.

Faaliyet Konusu: Vişegrad Sokollu Mehmet Paşa Köprüsü Onarımı (TİKA Projesi)

Faaliyetin Başladığı Yıl: 2012

Faaliyet Konusu: İsa Bey Hamamının Onarımı (T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü projesi)

5) TÜRK FİRMALARININ FAALİYETLERİNE İLİŞKİN YARARLI BİLGİLER

Bosna Hersek'te faaliyette bulunan/bulunmayı planlayan Türk müteahhitlik firmalarının göz önünde bulundurmalarında fayda görülen hususlar şu şekilde sıralanabilir:

- **Ülkenin Gelişme Potansiyeli:** Bosna Hersek, İhtiyaç duyulan alt ve üst yapı yatırımları ve enerji projeleri ile önemli bir potansiyel barındırmakta olup, bu gelişim döneminde açılmakta olan ihalelere yakın ilgi gösterilmesinin isabetli olacağı düşünülmektedir.
- **Ülkenin Avantajlı Konumu:** Ülkenin doğal kaynaklar bakımından (özellikle orman ürünleri) zengin olması, inşaat maliyetlerinin Avrupa standartlarına oranla uygun olması ve ülkenin Avrupa pazarlarına yakın ve geçiş noktasında olması, burada yatırım yapmak isteyen şirketler için avantaj teşkil etmektedir.
- **Nitelikli İşgücü:** Ülkenin müteahhitlik sektöründe nitelikli ve teknik açıdan eğitimli işgücüne sahip olması inşaat faaliyetlerinin sorunsuz işlemesi açısından önemli bir rol oynamaktadır.
- **Projelerin Finansmanı:** Bosna Hersek Federasyon yönetimi, enerji ihalelerinde finansmanın büyük kısmının yabancı firma tarafından karşılanması, bunun karşılığında o firmadan elektrik alınarak bu elektriğin yurt içi ve yurt dışı pazarlarda satılmasına dayanan bir model üzerinde çalışmaktadır. Bu durumda, ülkemiz firmaları uzun vadeli finansmana ihtiyaç duyacaklardır. Ayrıca, Koridor Vc konusunda halen finansman modeli arama çalışmaları devam etmektedir.
- **Uzun Vadeli Strateji Eksikliği:** Diğer ülke firmalarının (Hırvatistan ve Slovenya başta olmak üzere) Bosna Hersek'te açılması muhtemel ihalelere ilgilerinin çok uzun bir zamana yayıldığı, bu konuda gerek kamu gerekse diğer kurumlar nezdinde uzun zamandır lobi yapıldığı, hatta bu konuda kamu kurumları tarafından yapılan teknik çalışmalara dahi katkı sağlandığı görülmektedir.
- **Bosna Hersek'teki Yönetişim Sorunları:** Bosna Hersek'in idari yapısı üç etnik gruba dayanması nedeniyle karışık bir yapı arz etmektedir. Bu idari yapıdaki karar vericileri ve karar vericileri yönlendirilenleri teşhis etmek ilk başta her zaman mümkün olmayabilmektedir. Bu nedenle, ülkemizden gelmesi muhtemel firmaların ihale açılmadan makul bir süre önce bir öğrenme sürecinden geçmesi gerekmektedir.
- **Yerli Ortak Şartı:** İhalelerin büyük çoğunluğunun yerli ortak şartına bağlanması beklenmekte olup, yerli ortağın kapasitesi ve etkinliğinin de ihalenin başarılı sonuçlanmasında etkili olacağı düşünülmektedir. Bu da ihale açılmadan çok önce çalışmaların başlatılmasını zorunlu kılmaktadır.

6) İRTİBAT KURULABİLECEK RESMİ KURUM/KURULUŞLAR

Bosna Hersek'te faaliyette bulunan/bulunmayı planlayan Türk firmalarının yatırım ve projelerle ilgili olarak irtibat kurmalarında fayda görülen resmi kurum/kuruluşlar ve internet adresleri aşağıda yer almaktadır.

- Bosna Hersek Yabancı Yatırım Tanıtım Ajansı – www.fiba.gov.ba
- Bosna Hersek DıŐ Ticaret Odası – www.komorabih.ba
- Bosna Hersek Federasyonu Enerji, Madencilik ve Sanayi Bakanlığı – www.fbihvlada.gov.ba
- Republika Sırska Ekonomi, Enerji ve Kalkınma Bakanlığı – www.vladars.net
- Bosna Hersek Federasyonu Ekonomi Odası – www.kfbih.com
- Republika Sırska Ticaret ve Sanayi Odası – www.komorars.ba